

УДК 316.362.1-055.52-055.62

ГАННА ЄЩЕНКО

м. Миколаїв

eschenko.hanna@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ БЛИЗЬКОСТІ У ПОДРУЖНІЙ ДІАДІ

У статті наведено частину результатів емпіричного дослідження емоційної близькості партнерів у подружній парі, що входить до дисертаційного дослідження впливу емоційної близькості батьків на розвиток дитини. Висвітлено особливості підходів різних вчених до опису синонімічних та антонімічних понять до феномена тісних емоційних стосунків у діаді чоловіка та дружини. Проаналізовано виявлені у дослідженні взаємозв'язки рівнів вираженості діагностованих явищ. Наведено гіпотези щодо можливих розбіжностей у прояві результатів діагностики у конкретних парах респондентів, та у групах чоловіків і жінок окремо. Важливим надбанням статті є взаємозгодженість між отриманими даними, що підтверджує високу комплементарність діагностичного інструментарію.

Ключові слова: емоційна близькість, психологічна близькість, інтимність, подружня діада, подружня підсистема, подружжя.

Вивчення відносин всередині родини є важливим напрямком психологічних досліджень. До цієї сфери відносяться багато феноменів, як, наприклад, батьківсько-дитячі стосунки, відносини між сиблінгами, сімейні кордони, стосунки всередині подружньої підсистеми. Наш науковий інтерес наразі спрямовується у тему подружніх підсистем, та є одним із блоків загального дослідження впливу емоційної близькості батьків на розвиток дитини старшого дошкільного віку.

Феномен емоційної близькості має багато синонімічних та антонімічних понять. Зокрема, це досліджувані Г. Салліваном, Е. Еріксоном, Б. Поршневим [4; 5] феномени емоційної та психологічної близькості, досліджувані М. Наріциним та І. Погодіним феномен психологічної дистанції, поняття емоційної віддаленості, досліджувані О. Кроніком, Е. Кроніком, Б. Поршневим, В. Ялторським [4; 5], феномен інтимності Е. Еріксона, Е. Берна, С. Пейдж, З. Рубіна, Р. Гюнтера, Р. Файерстоуна [4; 8; 9], описаний Е. Берном феномен «емоційного голоду», та досліджуваний О. Кочаряном і Н. Терещенко феномен «емоційного холоду» [3].

У ході аналізу теоретичної бази з теми емоційних відносин та відносин у подружній підсистемі, ми дійшли до висновку, що загальноприйняте визначення поняття емоційної близькості відсутнє. Проте описані вище феномени мають багато точок перетину, та

описують подібні явища у подружніх відносинах, проте різні вчені описують їх різними назвами. У даній статті ми наведемо основні ідеї вчених, методики яких було обрано для дослідження емоційної близькості між партнерами подружніх пар.

Б. Поршневу описує феномени Ми і Вони як вихідні психологічні форми людського спілкування. Автор акцентує увагу на тому, що полярні феномени Ми і Вони існують у тісній єдності. «Ми» описується Б. Поршневим як максимальна психологічна близькість іншого, пережита суб'єктом як злиття з іншим. А зменшення «Ми» пояснюється як зростання психологічної дистанції та наростання переживання «Він». Рівень вираженості цих двох понять є суб'єктивним показником психологічної близькості партнера [5]. Ідеї Б. Поршнева покладені О. Кронік та Е. Кронік в основу створеної ними методики «Динаміка психологічної близькості у подружній парі». Методика відноситься до числа графічних проєктивних методик та призначена для індивідуального суб'єктивного відсоткового визначення наявності почуття повної єдності з партнером [4].

З. Рубін пропонує вивчати ступінь інтимності відносин як один із трьох компонентів любові – поряд із прив'язаністю і турботою. Американський психолог В. Шутц виділяє три міжособистісні потреби та сфери, які

стосуються цих потреб, – потреба включення, потреба контролю та міжособистісна потреба в афекті. Остання визначається як потреба створювати та утримувати задовільні відносини з іншими людьми, спираючись на любов та емоційні стосунки. Ця потреба, перш за все, стосується парних відносин [11]. Спираючись на ідеї В. Шутца, А. Рукавішніков міжособистісну потребу в афекті трактує з двох позицій: яка поведінка індивіда реально виражається (у якій мірі людина прагне будувати психологічно інтимні відносини), та якої поведінки індивід прагне отримати від інших людей (у якій мірі людина прагне, щоб інші створювали з нею психологічно інтимні відносини та ділилися інтимними почуттями) [4]. А. Волкова при описі взаємовідносин усередині романтичних пар використовує феномен емоційного тяжіння. Розглянувши його більш детально, бачимо, що емоційне тяжіння трактується як привабливість партнера, бажання спілкуватися з ним, наявність терапевтичного ефекту від контактування із партнером. На противагу емоційному тяжінню А. Волкова ставить наявність емоційного дискомфорту та труднощів у спілкування, а також відчуття втоми від взаємодії з партнером [2].

Р. Стернберг у своїй концепції «Трикутника любові» описує емоційну близькість як один із трьох компонентів любові – поряд із пристрасстю та відданістю. Автор зазначає, що ці три компоненти притаманні відношенню людини до її партнера у різній мірі. І, оцінивши співвідношення між рівнями вираженості кожного із трьох компонентів, можна визначити притаманний людині вид любові – романтична, любов-дружна, досконала любов [10]. О. Кочарян близькість вбачає у здатності будувати відносини психологічної інтимності. На протилежному полюсі цього феномена він вбачає страх психологічної інтимності, що виявляється можливим діагностувати завдяки методиці «Опитувальник діагностики стилю міжособистісних стосунків» О. Кочаряна, Є. Фролової, І. Бару [3].

Частково описані вище методики було включено до дисертаційного дослідження впливу емоційної близькості батьків на розвиток дитини. Далі наведемо результати дослідження емоційної близькості всередині де-

сяти подружніх пар, рандомно відібраних із загального числа респондентів (70 сімей).

Діагностичні дані, отримані за методикою «Шкала любові і симпатії» З. Рубіна (у модифікації Л. Гозмана, Ю. Альошиної) представлено у таблиці 1.

Таблиця 1 – Загальний рівень емоційних відносин у діаді (методика З. Рубіна), (n = 10)

Стать	Рівень емоційності відносин, %									
Чол.	81,2	87,5	67,9	62,5	83,9	69,6	87,5	32	82	94,6
Жін.	91	78,6	51,8	82	60,7	80	76,8	26,8	83,9	94,6
№ сім'ї	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

з таблиці 1 видно, що у трьох сім'ях (№ 8, 9, 10) значення рівня емоційності відносин, описані чоловіком та дружиною, є приблизно однаковими. У трьох сім'ях (№ 1, 4, 6) чоловікам притаманний нижчий рівень емоційності стосунків, ніж виявляється у їх дружин. А у чотирьох парах (№ 2, 3, 5, 7) більший рівень емоційності відносин притаманний жінкам, у порівнянні з їх чоловіками. Також з таблиці 1 видно, що у парах № 1, 2, 8, 9, 10 існує узгодженість сприйняття емоційної сфери у середині пари чоловіком та дружиною. А в парах № 3, 4, 5, 6, 7 існує значна розбіжність у відсоткових показниках вираженості емоційної близькості. Гіпотетично, це може свідчити про низький рівень емоційної близькості в парах зі значними розбіжностями у суб'єктивному сприйнятті емоційності відносин, та про існування в одного (або обох) з партнерів ілюзій близькості, описаних К. Вітакером [1].

Характер вираженості тенденцій до встановлення особистістю тісних емоційних зв'язків, досліджений за допомогою методики «Опитувальник міжособистісних відносин» (А. Рукавішніков) представлено у таблиці 2.

Таблиця 2 – Суб'єктивне прагнення особистості будувати емоційно близькі відносини, (n = 10)

Стать	Рівень прагнення будувати емоційно близькі відносин									
Чол.	низ	пер	низ	пер	вис	низ	низ	низ	низ	низ
Жін.	низ	низ	низ	низ	пер	низ	низ	низ	пер	низ
№ сім'ї	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Скорочено у таблиці «низ» – низький рівень, «пер» – перехідний рівень.

З таблиці 2 бачимо, що 15 респондентів із 20 мають низький рівень вираженості прагнення до встановлення тісних емоційних зв'язків, саморозкриття перед партнером, прояву до нього дружніх і теплих почуттів. Чотири респонденти мають перехідний рівень вираженості даного параметра, і один респондент – високий рівень. Важливо відмітити, що у парах із різним рівнем вираженості прагнення до встановлення емоційно близьких відносин показники відрізняються в межах одного рівня, що може свідчити про встановлення впродовж спілкування відносно подібних потреб та психологічних характеристик у партнерів всередині конкретних пар. Проте, це припущення потребує детального вивчення за допомогою додаткових спеціалізованих методик, та на чисельній репрезентативній вибірці.

Рівні вираженості прагнення особистості до побудови відносин таким чином, щоб партнер прагнув до саморозкриття та встановлення відносин психологічної інтимності, досліджені за допомогою методики «Опитувальник міжособистісних відносин» (А. Рукавішніков) представлено у таблиці 3.

Таблиця 3 – Виражена поведінка до стимулювання партнера встановлювати емоційно близькі стосунки, (n = 10)

Стать	Рівень прагнення будувати емоційно близькі відносин									
	низ	низ	низ	пер	вис	низ	е. н.	низ	е. н.	е. н.
Чол.										
Жін.										
№ сім'ї	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Скорочено у таблиці «е. н.» – екстремально низький рівень, «низ» – низький рівень, «пер» – перехідний рівень, «вис» – високий рівень.

Аналізуючи дані, наведені у таблиці 3, бачимо, що п'ять чоловіків мають низький рівень вираженості прагнення стимулювати партнера до саморозкриття і встановлення ним емоційно близьких відносин, і три чоловіка мають екстремально низький (тобто мінімальний) рівень вираженості цього параметра. І лише для одного чоловіка характерним є високий рівень його вираженості.

Серед жінок низький та екстремально низький рівень характерний загалом двом

респондентам, перехідний – трьом. А високий – п'яти жінкам. Тобто, бачимо більшу вираженість прагнення до стимулювання встановлення партнером відносин психологічної близькості саме серед жінок. Цікаво, що високий рівень параметра у жінок простежується у парах із низьким рівнем його вираженості у чоловіків (пари № 2, 6, 7, 8, 9).

Співставляючи дані таблиць 2 і 3, бачимо, що у чотирьох парах (№ 2, 6, 7, 8) жінкам характерний низький рівень прагнення до встановлення психологічно інтимних відносин, та високий рівень бажання, щоб такі стосунки у відношенні до цих жінок створював їх партнер. Зокрема, серед чоловіків такої поведінки не виявлено у жодного респондента.

Результати дослідження вираженості емоційного тяжіння до партнера за методикою А. Волкової представлено на рисунку 1.

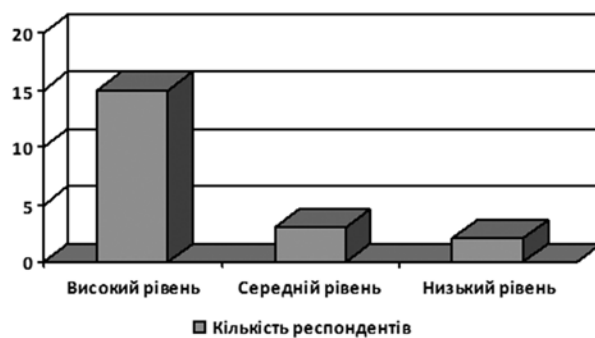

Рисунок 1 – Емоційне тяжіння до партнера, (n = 10)

Для 15 респондентів (75%) характерним є високий рівень емоційного тяжіння до партнера. Тобто, вони прагнуть до тісного спілкування із ним, вважають його привабливим, а контактування характеризується високим рівнем терапевтичного ефекту. Для трьох респондентів (15%) притаманний середній рівень емоційного тяжіння до партнера, а для двох респондентів (10%) – низький рівень. Чим нижче рівень вираженості емоційного тяжіння до партнера, тим більше виражена втома від взаємодії з ним, та тим менш привабливим він вбачається. Важливо відмітити, що двоє респондентів із низьким емоційним тяжінням до партнера складають пару, та не поширюються на інші пари, із середнім та високим рівнями вираженості параметра. Це слугує позитивним показником існування

відносної узгодженості рівнів вираженості параметрів методик дослідження у кожній конкретній парі.

Діагностика ступеня задоволеності партнерів шлюбом здійснювалась за допомогою методики В. Століна [7]. Її результати представлені у вигляді суб'єктивного бачення партнерами благополучності їх шлюбу. Так абсолютно благополучною свою сім'ю бачать 6 респондентів (30%), і ще 6 респондентів – благополучною. Скоріше благополучною є родина у баченні одного респондента (5%). Так званий перехідний рівень (середній) є характерним ще для одного респондента. Одна людина бачить свою родину скоріше неблагополучною, три – неблагополучною, двоє – абсолютно неблагополучною. У дев'яти сім'ях (90%) спостерігається відносна узгодженість результатів дослідження задоволеності шлюбом. І лише в одній сім'ї існує значна розбіжність рівнів вищезазначеного параметра.

Оцінка емоційної близькості у парі за методикою Р. Стернберга [10] виявила, що для 11 учасників дослідження характерним є високий рівень емоційної близькості з партнером (>80%). Для семи учасників характерний середній рівень вираженості параметра (50–79%). Для двох респондентів – учасників однієї пари характерний дуже низький рівень емоційної близькості. Важливо відмітити, що у дев'яти парах із десяти показники обох партнерів знаходилися на однакових рівнях вираженості. Результати десятої пари коливалися на сусідніх рівнях, проте мали незначну різницю у числовому вираженні параметра.

Результати діагностики емоційної близькості за методикою О. Кочаряна представлені у таблиці 4.

Таблиця 4 – Здатність до встановлення стосунків психологічної інтимності, (n = 10)

Стать	Рівень прагнення будувати емоційно близькі відносини									
	сер	сер	сер	сер	сер	низ	сер	сер	вис	сер
Чол.	сер	сер	сер	сер	сер	низ	сер	сер	вис	сер
Жін.	вис	вис	сер	сер	сер	сер	сер	сер	сер	сер
№ сім'ї	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

З таблиці 4 бачимо, що для двох жінок і одного чоловіка характерною є висока здатність до встановлення стосунків психологічної близькості. Для восьми чоловіків та вось-

ми жінок характерним є середній рівень вираженості параметра. І одному чоловікові притаманний низький рівень здатності будувати та підтримувати психологічно близькі стосунки. Для респондентів із високими діагностичними значеннями за методикою О. Кочаряна характерною є здатність легко створювати довірливі та теплі взаємини із партнером. Чим нижчим є показник шкали «Близькість», тим більше респонденту притаманний страх інтимності, та тим більше він намагається уникати близьких стосунків. Аналізуючи результати партнерів в середині кожної конкретної пари, бачимо узгодженість показників, що підтверджується максимальним коливанням різниці балів у межах сусідніх рівнів.

Описані вище емпіричні дані були отримані за допомогою стандартизованих опитувальників. Поряд із ними було здійснено спробу дослідити динаміку психологічної близькості у подружній парі респондентів за допомогою проективної малюнкової методики О. Кронік та Е. Кронік. Учасникам дослідження пропонувалося зобразити на графіку лінією історію відносин із партнером з дня знайомства до дня проходження методики, і у перспективі. На осі абсцис позначався термін стосунків, а на осі ординат – суб'єктивне відсоткове вираження рівня психологічної близькості з партнером. У семи сім'ях із десяти спостерігається узгодженість малюнків партнерів. В одній парі малюнки партнерів значно відрізняються у відсотковому відношенні та спрямування лінії по осі абсцис. У цій самій парі також було виявлено притаманні дружині високий рівень спрямованості до побудови відносин, у яких від партнера вимагається високий рівень інтимності та саморозкриття, при низькому рівні суб'єктивної ініціативності у цьому процесі – що може бути особливостями стосунків у цій парі, та психологічними особливостями партнерів. Проте, безпосередньо стосуючись теми дослідження, це може свідчити про низький рівень емоційної близькості між партнерами та існування згадуваних вище ілюзій близькості, описаних К. Вітакером. У двох парах виявлено, що жінки більш детально зобразили лінію психологічної близькості, у порівнянні

з їх чоловіками. Також жінки цих двох пар коливання лінії на малюнку супроводжували поясненнями про події, що спричинили ці коливання.

Таким чином, у дев'яти парах респондентів було виявлено високий і середній рівень емоційної близькості між партнерами, в одній парі – низький рівень. Отримані за допомогою різних методик результати є узгодженими між собою як всередині конкретних пар, так і у вибірці в цілому. Отже, можна зробити висновки, що комплект діагностичного інструментарію підібрано коректно. Проте, у статті представлено результати роботи лише з частиною респондентів, тому їх не можна вважати репрезентативними для всієї вибірки.

Список використаних джерел

1. Витакер К. Полночные размышления семейного терапевта: [монографія] / К. Витакер. М. : Класс, 2012. 208 с.
2. Волкова А. Н. Методические приемы диагностики супружеских отношений. Психология семьи: [хрестоматия] / А. Н. Волкова, Т. М. Трапезникова. – Самара // Ред. Д. Я. Райгородский. – Самара : Бахрах-М, 2007. 752 с.
3. Кочарян О. С. Розробка та психометрична оцінка опитувальника діагностики стилю міжособистісних стосунків: [стаття] / О. С. Кочарян, Є. В. Фролова, І. О. Бару. // Психологічне консультування і психотерапія. Збірник статей. Київ, 2014. № 1. С. 209–221.
4. Олифирович Н. И. Психология семейных кризисов: [учебник] / Н. И. Олифирович, Т. А. Зинкевич-Куземкина, Т. Ф. Велента. СПб. : Речь, 2008. 360 с.
5. Поршнев Б. Ф. Социальная психология и история: [учебн. пособие] / Б. Ф. Поршнев. 2-е изд., доп. и испр. М. : Наука, 1979. 235 с.
6. Савенкова І. І. Психосоматичні аспекти збереження та відновлення здоров'я особистості: [стаття] / І. І. Савенкова, О. М. Кокун // Здоров'я. Особистість. Суспільство: збірник наукових праць. 2014. С. 63–88.
7. Столин В. В. Опросник удовлетворенности браком: [статья] / В. В. Столин, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко // Вест. Моск. Ун-та. сер. 14. Психология. 1984. N2. С. 54–60.
8. Firestone R. W. Fear of Intimacy / Firestone R. W., Catlett J. Washington, DC: American Psychological Association. 2006. 358 p.
9. Gunther R. Relationship Saboteurs: Overcoming the Ten Behaviors that Undermine Love – New Harbinger Publications. 2010. 224 p.
10. Robert J. Sternberg, «Triangulating Love», in T. J. Oord ed. The Altruism Reader (2007) p. 332.
11. William C. Schutz FIRO: A Three-Dimensional Theory of Interpersonal Behavior. New York, NY: Rinehart (1958).

HANNA ESCHENKO

Mykolaiv

RESEARCH OF EMOTIONAL CONNECTION IN UPHOLSTERED DIADA

The article presents a part of the results of the empirical study of emotional proximity of partners in a married couple, which is part of the dissertation research on the influence of parents' emotional proximity on child development. The peculiarities of the approaches of different scholars to the description of synonymous and antonymic concepts to the phenomenon of close emotional relations in the dyad of the husband and wife are highlighted. The relationships of the levels of the severity of the diagnosed phenomena revealed in the study have been analyzed. Hypotheses about possible differences in the manifestation of diagnostic results in concrete pairs of respondents, and in groups of men and women separately are presented. An important property of the article is the consistency between the data obtained, which confirms the high complementarity of the diagnostic techniques.

Key words: emotional closeness, psychological closeness, intimacy, married dyad, marital subsystem, married couple.

АННА ЕЩЕНКО

г. Николаев

ИССЛЕДОВАНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ БЛИЗОСТИ В СУПРУЖЕСКОЙ ДИАДЕ

В статье представлена часть результатов эмпирического исследования эмоциональной близости партнеров в супружеской паре, входящего в диссертационное исследование влияния эмоциональной близости родителей на развитие ребенка. Освещены особенности подходов различных ученых к описанию синонимичных и антонимичных понятий к феномену тесных эмоциональных отношений в диаде мужа и жены. Проанализированы выявленные в исследовании взаимосвязи уровней выраженности диагностированных явлений. Приведены гипотезы относительно возможных разногласий в проявлении результатов диагностики в конкретных парах респондентов, и в группах мужчин и женщин отдельно. Важным достоянием статьи является взаимосогласованность между полученными данными, подтверждающая высокую комплементарность диагностического инструментария.

Ключевые слова: эмоциональная близость, психологическая близость, интимность, супружеская диада, супружеская подсистема, супруги.

Стаття надійшла до редколегії 07.04.2018